

Karolina Widerströms efterföljare fortsätter kampen

Cecilia Chrapkowska och Agnes Wold går i den första kvinnliga läkaren Karolina Widerströms fotspår. Båda medverkar i en bok som ges ut i samband med att Kvinnliga akademikers förening fyller 100 år i mars.

Protokollet från 1918 upprör och engagerar. Det handskrivna dokumentet ligger framför Agnes Wold och Cecilia Chrapkowska på Landsarkivet i Göteborg. De läser högt i munnen på varandra och pekar ut speciellt intressanta rader. Rader som vittnar om kampen mot lagstadgade lägre kvinnolöner. Protokollet ingår i den första svenska kvinnliga läkaren, Karolina Widerströms, kvarlåtenskap. Det är ett av många som Chrapkowska letat fram i jakten efter nytt material till boken »Förbjuden frukt på kunskapens träd«. Boken ska ges ut i samband med att Kvinnliga akademikers förening (KAF) fyller 100 år i mars. Chrapkowska har tillsammans med Wold, KAFs ordförande, skrivit första och sista kapitlet.

– Vi kvinnor ska vara tacksamma för vad de här pionjärerna har åstadkommit, säger Chrapkowska som går sjätte terminen på läkarlinjen.

Det envisa engagemanget har alltid varit föreningens viktigaste tillgång. Karolina Widerström (1856–1949) var en av de hårt arbetande pionjärerna som vid förra sekelskiftet kämpade för kvinnors rättigheter. Förutom en välbesökt privatpraktik och omfattande folkbildande verksamhet inom sexualupplysningen axlade hon en rad politiska uppdrag och ett minst sagt hektiskt föreningsliv. Hon stred för kvinnlig rösträtt, mot prostitutionslagstiftningen med mera. Widerström var KAFs ordförande mellan 1911–1918 men fanns med från starten den 25 mars 1904. Föreningen utgör därmed Europas äldsta organisation för kvinnliga akademiker. Målet var att akademiskt utbildade kvinnor skulle få samma rättigheter som män med samma kompetens. Ett mål som föreningen kämpar för än i dag.

– Den viktigaste frågan då som nu är meritokratin. Både inom den statliga

sektorn och inom näringslivet. Det ska vara meriter som styr, inte social kompetens och annat flum, säger Wold, legitimerad läkare och docent i mikrobiologi.

För även om de bägge könen i dag är lika inför lagen har diskrimineringen inte försvunnit. Kvinnor måste vara dubbelt så bra som män för att nå någonstans, brukar det heta. Det påståendet styrkte Agnes Wold och Christine Wennerås med råge i en artikel som Nature publicerade 1997. Studien analyserade hur de sakkunniga på Medicinska forskningsrådet (MFR) poängsatte dem som 1994 sökte rådets forskarassistenttjänster. Artikeln visade att kvinnliga sökande i snitt fick 0,21 poäng lägre än manliga på kriteriet vetenskaplig kompetens trots samma vetenskapliga produktivitet och med övriga faktorer lika.

Kvinnorna behövde därmed publicera 2,6 gånger fler artiklar, i lika prestigefyllda tidskrifter, jämfört med sina manliga kolleger om de skulle bedömas som lika kompetenta. En så kraftig skillnad grundad på medvetna eller omedvetna könsfördomar hade ingen väntat sig och resultaten väckte sensation både i Sverige och internationellt.

Vid förra sekelskiftet var däremot diskrimineringen fortfarande inpräntad i svensk lag. Till exempel fick kvinnor inte inneha högre statliga tjänster. Detta trots att svenska kvinnor 1873, undantaget teologiska fakulteten, fick rätt att studera på universitet och avlägga examen. De statliga ämbetena var öronmärkta för »infödde svenske män«, enligt § 28 i Regeringsformen.

Kvinnor kunde exempelvis inte bli

universitetslärare, överläkare eller provinsialläkare.

Relativt sett hade de kvinnliga medicinerna det lättare än sina akademiska systrar. Läkarutbildningen var den första som gjordes tillgänglig för kvinnor, 1870. Det ansågs nämligen önskvärt med kvinnliga läkare inom framför allt gynekologi och pediatrik. Inledningsvis fick de enbart verka på privata mottagningar men efter att ha uppvakttat regeringen öppnades 1903 en rad läkartjänster för ogifta kvinnliga läkare.

– Medicinerna och naturvetarna var mycket mer radikala än humanisterna för hundra år sedan. Att kvinnliga läkare aldrig fick sänkt lön på grund av sitt kön som lärarinnorna fick 1905 kan säkert delvis ha berott på att de manliga läkarna var mer solidariska, säger Agnes Wold.

Fast det har svängt inom det medicinska fältet, anser Wold och Chrapkowska. Kanske är det enklare att vara schyst mot en liten minoritet.

– Det var när kvinnorna blev 40 procent av folkskollärarkåren i början av 1900-talet som de manliga folkskollärarna vände sig mot de kvinnliga. För inte så länge sedan blev kvinnorna 40 procent av läarkåren och då vände också vindarna, säger Chrapkowska.

Diskussionen om sned könsfördelning är ett exempel. Tjejer har generellt sett högre gymnasiebetyg än killar. På attraktiva utbildningar som till exempel läkarlinjen har det lett till en majoritet av kvinnor. KAF vänder sig bestämt emot försöken att jämna ut könsskillnaderna, exempelvis genom intervjubaserad intagning. Enligt Wold har diskussionen om sned könsfördelning kommit på se-

»Vi kvinnor ska vara tacksamma för vad de här pionjärerna har åstadkommit«, säger Cecilia Chrapkowska.

»Det ska vara meriter som styr, inte social kompetens och annat flum«, säger Agnes Wold.

nare år när kvinnorna börjar avancera och ta större plats.

– På min tid hade tjejerna bättre betyg fram till 13-årsåldern och då sa man att det berodde på puberteten. Nu har tjejer bättre betyg rakt igenom och då är det absolut inte så att pojkhormonerna gör att man inte kan tänka, säger Wold.

– Det är sorgligt med kvinnliga läkarstudenter som själva säger att vi är för många. De mest kompetenta ska erbjudas kursplats vilket inte nödvändigtvis innebär lika många manliga som kvinnliga läkarstudenter, säger Chrapkowska.

Det finns en rad myter om varför kvinnor inte avancerar inom universitetsvärlden, enligt Wold. Till exempel att kvinnor skulle ha sämre självförtroende och därför inte söka högre akademiska tjänster i samma utsträckning som män. Kvinnor söker tjänsterna men problemet är att de inte får dem, menar Wold. Men att sticka ut hakan med sådana idéer har ett pris. Det fick Wold själv uppleva i och med granskningen av MFR.

– Vi blev komplett utfrysade, minns hon.

Wold och Wennerås hade själva sökt rådets forskarassistenttjänster men fått avslag. Deras första studie publicerades på DN-debatt 1995 och fick stort genomslag i svenska medier. Men på Göteborgs universitet var det ingen som gratulerade.

– »Detta är det värsta som hänt medicinsk forskning«, det sa rektor, det sa dekanus. Ingen sa att det var hemskt att man hade gett en massa tjänster till män som hade sämre meriter, berättar Wold.

I samma veva gick en av medicinska fakultetens forskarassistenttjänster, som Wold också hade sökt, till en mindre meriterad man. Hon överklagade beslutet och vann. Men då drogs tjänsten in av dåvarande dekanus.

– Man sa att budgetsystemet hade lagts om och jag var så dum att jag gick på det, säger Wold och fortsätter:

– Alla ansåg att vi var totala bluffmänniskor och vi hade ingenting att förlora. Det var bara att gå vidare.

Att gå vidare innebär att få ut de poäng som MFRs sakkunniga tilldelat

de sökande. Det skulle visa sig vara lättare sagt än gjort. Wold och Wennerås fick gå till domstol för att få ut handlingarna. Med det nya materialet kunde de till slut göra en mer omfattande analys som publicerades i Nature.

– Då tystnade kritiken. Men det förstås – någon universitetstjänst lär jag väl aldrig få, säger Wold och skrattar. I dag innehar hon ST-läkartjänst på bakteriologiska laboriet vid Sahlgrenska Universitetssjukhuset.

MFR gjorde en egen utredning 1996 över hur forskningsanslagen fördelades i relation till vetenskaplig kompetens, kön och ålder. Kartläggningen ledde till en reformering av rådets arbetsätt. Fördelningen av anslag och tjänster följs numera upp kontinuerligt för att undvika bland annat könsdiskriminering. Ett tillvägagångssätt som rimmar väl med Vetenskapsrådets jämställdhetsstrategi från 2003. I dag förutsätts samtliga ämnesråd göra liknande uppföljningar och verka för en balans i beviljningsfrekvensen mellan män och kvinnor.

Sedan 1995 har andelen kvinnliga professorer ökat från 7 till 14 procent i Sverige. Men en fortsatt tillväxt är inte given. Det är när man börjar ta saker och ting med ro som bakslaget närmar sig, menar Wold.

– För att citera Montaigne: »Det finns ingen rättvisa. Bara kampen mot orättvisan.«

Text: **Erik Skogh**
frilansjournalist

Foto: **Per Hanstorp**

Viktiga årtal:

- 1842** Obligatorisk folkskola för män och kvinnor.
- 1870** Kvinnor får möjlighet att avlägga studentexamen och medicinsk examen.
- 1873** Kvinnor kan avlägga akademisk examen. Teologiska fakulteten förblir dock stängd och inom juridiken får kvinnor inte avlägga examen högre än jur kand.
- 1883** Ellen Fries disputerar i historia och blir Sveriges första kvinnliga fil dr.
- 1888** Karolina Widerström utexamineras som Sveriges första kvinnliga läkare.
- 1897** Elsa Eschelsson blir efter dispens Sveriges första kvinnliga jur dr och docent.
- 1921** Kvinnlig rösträtt införs.
- 1923** Kvinnor får tillträde till statliga ämbeten. Undantag för präst och domare samt en rad befattningar inom tull, polis och militär.
- 1926** Kvinnor får bli domare.
- 1937** Nanna Svartz utnämns till Sveriges första kvinnliga professor vid ett statligt universitet. Professuren är inom internmedicin vid Karolinska institutet.
- 1947** Karin Kock blir Sveriges första kvinnliga statsråd.
- 1958** Kvinnor får tillträde till prästämbetet.
- 1976** Anna Christensen blir Sveriges första kvinnliga professor i juridik.
- 1980** Lag om jämställdhet i arbetslivet.
- 1983** Alla yrken tillgängliga för kvinnor (även försvaret).
- 1992** Boel Flodgren blir Sveriges och Europas första kvinnliga universitetsrektor.
- 1994** Sveriges riksdag världens mest jämställda.
- 1995** Lag om positiv särbehandling vad gäller tillsättandet av professorer.
- 1997** Christina Odenberg blir Sveriges första kvinnliga biskop.

(Källa: KAF)

Kvinnliga akademikers förening, KAF

Föreningen bildades den 25 mars 1904 på initiativ av Anna Ahlström, fil dr och föreståndarinna vid Nya Elementarskolan för flickor i Stockholm. Det ursprungliga namnet var Akademiskt bildade kvinnors förening. Föreningen bytte namn 1947 till Kvinnliga akademikers förening. KAF har idag runt 200 medlem-

mar och är öppen för alla kvinnor i Sverige med akademisk examen och för kvinnliga studenter.

I samband med 100-årsjubileet ska pionjärerna hyllas genom en rad aktiviteter som förhoppningsvis ska locka fler till föreningen. Själva jubileet firas den 20 mars i Läkar-sällskapets lokaler i Stockholm. •